

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ

ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИМИ КОРПОРАТИВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

І. В. Труш

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту економіко-правових досліджень НАН України

У статті розглядаються шляхи корпоративізації комунальних підприємств та порядок здійснення господарської діяльності комунальними корпоративними підприємствами. Здійснено аналіз чинного законодавства та визначені основні особливості господарської діяльності комунальних корпоративних підприємств.

Ключові слова: комунальне корпоративне підприємство, господарська діяльність, орган місцевого самоврядування, статутний капітал, акціонер, учасник.

В статье рассматриваются пути корпоративизации коммунальных предприятий и порядок осуществления хозяйственной деятельности коммунальными корпоративными предприятиями.

Осуществлен анализ действующего законодательства и определены основные особенности хозяйственной деятельности коммунальных корпоративных предприятий.

Ключевые слова: коммунальное корпоративное предприятие, хозяйственная деятельность, орган местного самоуправления, уставный капитал, акционер, участник.

The article discusses ways to corporatisation of utilities and procedures of economic activity municipal corporate enterprises. The analysis of the current legislation, and the main features of economic activities of public corporate enterprises.

Keywords: *municipal corporate enterprise, economic activity, the local authority, the authorized capital, shareholder, member.*

Одним із інноваційних напрямків модернізації комунального сектору економіки є корпоратизація комунальних підприємств. Постійний брак бюджетних коштів не дає можливості територіальним громадам підтримувати на належному рівні комунальне майно, забезпечувати соціально-економічний розвиток відповідних територій. Ця ситуація спонукає органи місцевого самоврядування до пошуку нових підходів щодо фінансового забезпечення соціальних потреб територіальних громад в межах чинного законодавства. Ефективним напрямком покращення фінансового стану комунального господарства, як свідчить досвід зарубіжних країн, є створення корпоративних комунальних підприємств.

Застосування корпоративної форми господарювання надає можливість зміцнити матеріально-технічну базу місцевого самоврядування, сприяє залученню в комунальний сектор економіки значних обсягів фінансових ресурсів приватних інвесторів. На відміну від корпоративних підприємств приватного сектору економіки, діяльність яких спрямована, як правило, на отримання і збільшення прибутку товариства та зростання доходів акціонерів, пріоритетною метою підприємств корпоративного типу комунального сектору економіки є, передусім, вирішен-

ня соціально-економічних та інших завдань відповідного адміністративно-територіального утворення, в межах якого здійснює свою господарську діяльність корпоративне комунальне підприємство.

Окремі питання господарської діяльності комунальних корпоративних підприємств розглядались у наукових працях юристів і економістів, зокрема: К. І. Апанасенко, І. П. Булеева, О. М. Вітник, Р. А. Джабраїлова, О. Р. Кібенко, В. К. Мамутова, В. С. Щербини та ін. Разом з тим, без належної уваги залишилось дослідження особливостей господарської діяльності комунальних корпоративних підприємств. Метою цієї статті є виділення основних особливостей господарської діяльності комунальних корпоративних підприємств.

У спеціальній літературі корпоративне управління в місцевому самоврядуванні розглядається з двох позицій: перша – як управління часткою комунальної власності територіальної громади в господарському товаристві; друга – погляд на територіальну громаду як на корпорацію та застосування до управління її розвитком корпоративних принципів. Практика господарювання у комунальному секторі економіки базується на першій позиції, розглядаючи корпоративне управління як систему організаційно-правових засобів щодо управління комунальним підприємством.

Корпоратизація комунальних підприємств в Україні відбувається, як правило, шляхом: створення органами місцевого самоврядування комунальних підприємств у формі господарського товариства; перетворення комунального підприємства унітарного типу в господарське товариство; придбання органом місцевого самоврядування більше 50% акцій (частки)

статутного капіталу товариства. Комунальні підприємства корпоративного типу можуть бути створені у формі господарського товариства, а саме: акціонерного товариства (далі – АТ) і товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ).

У рішенні Конституційного Суду України від 20.06.2007 у справі № 5-рп/2007 (за конституційним зверненням ВАТ «Кіровоградобленерго») наголошується, що у випадку, коли основною метою діяльності суб'єкта господарювання у комунальному секторі економіки є отримання прибутку, його організаційно-правовою формою має стати господарське товариство з відповідною часткою комунальної власності у статутному капіталі. Господарські товариства проводять свою діяльність на основі права власності, утворюються для ведення виключно підприємницької діяльності, метою якої передусім є не досягнення якогось іншого соціального результату, а отримання прибутку. Здійснення корпоративних прав органами місцевого самоврядування щодо господарських товариств переслідує мету доцільного, економічного та ефективного використання комунальної власності, а не задоволення нагальних потреб жителів територіальної громади [1].

Після того, як орган місцевого самоврядування передає відокремлене комунальне майно в якості вкладу до статутного капіталу товариства, територіальна громада перестає бути власником цього майна. Зазначене комунальне майно стає власністю товариства, а територіальна громада отримує взамін відповідний обсяг корпоративних прав. Заміна комунального майна, що передається до статутного капіталу товариства, на відповідний обсяг корпоративних прав є однією з особливостей в ді-

яльності комунального корпоративного підприємства.

Господарський кодекс України (далі – ГК України) трактує корпоративні права як права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що визначають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ч.1 ст.167). Закон України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон про АТ) визначає корпоративні права як сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні АТ, отримання дивідендів та активів АТ у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами (п. 8 ст. 2). В цьому визначенні зроблено чіткий акцент на включенні до корпоративних прав немайнових прав. Тобто корпоративні права – це комплекс нероздільних майнових та немайнових прав власника товариства.

На відміну від ГК України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) не містить визначення поняття «корпоративні права» та спеціальних норм щодо набуття, здійснення і розпорядження корпоративними правами як самостійними об'єктами цивільних прав. В ньому наведена лише окрема норма, яку за змістом можна віднести до корпоративних прав. Цією нормою є ст.116 ЦК України, якою встановлені права учасників господарського товариства.

Зауважимо, що термін «корпоративні права» не випадково у законодавстві використано у множині. Це означає, що власник товариства має сукупність конкретних правомочностей наступного складу: 1) участь в управлінні товариством; 2) одержання частки прибутку (дивідендів); 3) отримання частки активів при ліквідації; 4) отримання частини майна при виході зі складу учасників; 5) інші, передбачені законом та установчими документами. Загальновідомо, що правомочність означає можливість здійснювати певні дії або вимагати деяких дій від інших осіб.

Д. І. Погрібний вважає, що реалізація корпоративних прав територіальної громади, як і держави – це здійснення своїх правомочностей шляхом участі в роботі органів товариства щодо: а) участі в управлінні товариством відповідно до її частки (акцій, паїв) у статутному капіталі; б) участі у розподілі прибутку товариства та одержанні його частки (дивідендів); в) контролю за ефективністю роботи товариства у частині реалізації належних корпоративних прав; г) виходу в установленому порядку зі складу товариства; ґ) отримання майна після припинення товариства [2, с.18]. О. Кібенко зазначає, що корпоративні права можуть виникати тільки в учасників господарських організацій [3], тобто в осіб, які внаслідок певних юридичних дій набули статусу повноправних учасників товариства [4].

На нашу думку, участь органу місцевого самоврядування в управлінні комунальним корпоративним підприємством передбачає: 1) участь у вирішенні найважливіших питань діяльності товариства (ухвалення рішення про внесення змін до статуту; обрання членів дирекції, правління, наглядової ради, ревізійної комісії; збільшен-

ня статутного капіталу; зменшення статутного капіталу; реорганізація та ліквідація товариства; укладання значних правочинів тощо); 2) вчасно отримувати повідомлення про скликання загальних зборів; 3) своєчасно та в зручний спосіб ознайомлюватися з матеріалами, пов'язаними з порядком денним загальних зборів; 4) вносити пропозиції та вимагати їх включення до порядку денного загальних зборів; 5) брати участь у загальних зборах особисто або через вільно обраного представника; 6) брати участь в обговоренні та голосуванні з питань порядку денного.

АТ в усьому світі є найбільш поширеною формою організації підприємницької діяльності. На сьогодні у США нараховується близько 47 млн акціонерів. Це складає приблизно третину дорослого населення. У Великобританії і Франції власниками акцій стали по 9,5 млн осіб, тобто кожен п'ятий, у Японії – 8,5 млн, у Німеччині – 1,2 млн. Наведені дані свідчать про те, що велика частина робітників та службовців країн Західної Європи і США залучена до акціонерного руху.

Слід констатувати, що на сьогодні АТ є найдорожчою формою організації господарської діяльності в Україні. На нашу думку, в умовах постійного дефіциту бюджету та пошуку додаткових джерел фінансування ця організаційно-правова форма неприйнятна для більшості адміністративно-територіальних утворень України. Це і є головною проблемою розвитку акціонерних відносин у комунальному секторі економіки нашої країни. Законом про АТ мінімальний розмір статутного капіталу АТ, встановлений у розмірі 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) АТ (ч.1 ст.14). У четвертому кварталі

2012 р. (станом на 1.10.2012 р.) це складає 1 397 500 грн. Але така сума, яку акціонер повинен оплатити як повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій, є просто не підйомною для будь-якого місцевого бюджету, за винятком столиці та деяких великих міст України.

Про ступінь поширення акціонерної форми господарювання в Україні свідчать відповідні статистичні дані. Станом на 1.06.2011 р. АТ забезпечували 67% ВВП України. Згідно з ЄДРПОУ України станом на 1.04.2012 р. в Україні зареєстровано 464 АТ, з яких публічних – 69, приватних – 81.

Частиною 3 ст.1 Закону про АТ передбачено особливості управління АТ, визначених законом, у статутних капіталах яких є корпоративні права держави або територіальної громади. До таких законодавчих актів відносяться: ГК України (гл.18, ст. 22, ч. 5 ст. 79, ч. 5 ст. 89); Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (п. п. 29-33 ч.1 ст. 26, ст. 29 тощо), щодо господарської компетенції рад та їх виконкомів стосовно організацій, які створюються та функціонують на основі комунальної власності, або в статутному капіталі яких є частка територіальної громади. Представником акціонера на загальних зборах може бути уповноважена особа територіальної громади. Представником акціонера – територіальної громади, уповноважена особа органу місцевого самоврядування, що здійснює управління комунальним майном.

У зарубіжних країнах корпоративними є більшість комунальних підприємств. Проте корпоративні відносини у комунальному секторі економіки України є слабо розвинутими: АТ є лише 5 % українських підприємств,

які надають послуги з теплопостачання, водопостачання і водовідведення.

Слід відзначити, що деякі дослідники співвідносять корпоратизацію тільки із акціонуванням комунального підприємства [5], що є помилкою. Адже корпоративні відносини в комунальному секторі економіки не обмежуються виключно сектором, що представлений АТ, існує достатня кількість суб'єктів господарювання, які утворені у формі ТОВ. Така організаційно-правова форма є найбільш поширеною в Україні і цілком прийнятною для використання її в комунальному секторі економіки. Розмір статутного капіталу ТОВ у 2009 р., після активної його критики у економічній та юридичній літературі був зменшений до адекватної величини – 1 мінімальна заробітна плата. До моменту реєстрації учасникам дозволяється внести 50% вкладу, а решту протягом першого року діяльності товариства. Максимальна кількість учасників ТОВ обмежена 10 особами.

ТОВ з'явилися пізніше АТ, і їх виникнення стало наслідком достатньої централізації капіталу багатьох власників, що характерно для АТ [6, с. 79]. Ця організаційно-правова форма є достатньо перспективною, хоча менш розповсюдженою у зарубіжних країнах відносно АТ. Так, у Великобританії такої організаційної форми, як ТОВ, не існує. У США порівняно недавно в деяких штатах стали прийматися закони про компанії з обмеженою відповідальністю, які за характером створення та діяльності схожі з ТОВ у континентальному праві [7, с. 65]. Наявність прямої вказівки в законодавстві зарубіжних країн на право місцевих рад (або муніципалітетів) створювати ТОВ не є поширеною практикою.

Порядок здійснення господарської діяльності корпоративними комунальними

підприємствами значно відрізняється від комунальних підприємств унітарного типу. В основу відносин органу місцевого самоврядування (як представника власника) та комунального унітарного підприємства (далі – КУП) покладено розпорядчий принцип. Рішення сесії ради мають обов'язковий характер для комунального підприємства унітарного типу і безпосередньо впливають на його господарську діяльність. У випадку корпоративного комунального підприємства, рішення сесії ради з питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів товариства, повинні бути винесені на розгляд загальних зборів товариства. Загальні збори є вищим органом АТ та ТОВ.

У частині 2 статті 33 Закону про АТ та ст. 58 Закону України «Про господарські товариства» (далі – Закон про ГТ) наведений перелік питань, які віднесені до виключної компетенції загальних зборів. Якщо на сесії ради прийнято рішення про доцільність ліквідації корпоративного комунального підприємства, то це не означає, що воно є остаточним. Тому що це питання, згідно з п. 21 ч. 2 ст. 33 Закону про АТ, віднесено до виключної компетенції загальних зборів. І тільки після позитивного вирішення зазначеного питання на загальних зборах можна буде розпочати процедуру ліквідації товариства.

Фактично вирішення подібних питань включає в себе два етапи: прийняття відповідного рішення на сесії ради; прийняття аналогічного рішення загальними зборами товариства. При цьому необхідно враховувати, що загальні збори вважаються легітимними за умови: реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками не менше як 60% голосуючих акцій – для АТ (ч. 2 ст. 41 Закону про АТ); присутності на них учасників (представни-

ків учасників), що володіють у сукупності більше як 60% голосів – для ТОВ (ст. 60 Закону про ГТ). Рішення загальних зборів про ліквідацію АТ повинно бути прийнято трьома чвертями голосів акціонерів від їх загальної кількості (ч. 5 ст. 42 Закону про АТ).

Чинним законодавством, зокрема ч.1 ст. 79 ГК України, ч. 2 ст.114 ЦК України, ч. 2 ст. 9 Закону про АТ, ч. 4 ст. 3 Закону про ГТ, передбачена можливість створення товариства однією особою. В такому випадку територіальній громаді буде належати 100% акцій (частки) у статутному капіталі товариства. Окремі дослідники, виходячи з цього, зробили висновок про те, що держава або територіальна громада можуть мати корпоративні права не лише в корпоративних, але і в унітарних підприємствах (організаціях, установах) [8]. На нашу думку, з такою позицією погодитися неможливо ось чому: 1) порядок створення комунального підприємства унітарного типу має розпорядчий, а не договірний характер; 2) порядок формування статутного капіталу КУП і корпоративного комунального підприємства різний; 3) статутний капітал КУП нероздільний, він не ділиться на акції (частки).

Таким чином, основною особливістю здійснення господарської діяльності комунальними корпоративними підприємствами є наявність дворівневої структури прийняття рішень щодо управління діяльністю підприємства. Після прийняття рішення на сесії ради з питань організації діяльності комунального корпоративного підприємства, це рішення, якщо воно стосується питань, що віднесені до виключної компетенції загальних зборів товариства, обов'язково повинно бути розглянуто і затверджено загальними зборами акціонерів (учасників) товариства.

Список використаної літератури

1. Рішення Конституційного Суду України від 20.06.2007 р. у справі № 5-рп/2007 за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень ч. 8 ст. 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) // Офіційний вісник України. – 2007. – № 48. – Ст. 1991.
2. *Погрібний Д. І.* Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Д. І. Погрібний. – Харків, 2008. – 22 с.
3. *Кібенко О.* Корпоративне право: відповіді на запитання / О. Кібенко // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2005. – № 5. – С. 59.
4. *Климчук С. В. Мінець Ю. Є.* Сутність та зміст категорії «корпоративні права держави» / С. В. Климчук, Ю. Є. Мінець // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції : науково-практичний журнал / Національна академія природоохоронного та курортного будівництва, Сімферополь. – 2009. – № 4. – С. 37-41.
5. *Монастирський Г. А.* Модернізаційна парадигма розвитку муніципальної економіки / Г. А. Монастирський // Вісник Донецького національного університету. – 2009. – Вип. 2. – С. 44-52.
6. *Мамутов В. К.* Господарче право зарубіжних країн : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. заклад. / В. К. Мамутов, О. О. Чувпило. – К. : Ділова Україна, 1996. – 352 с.
7. *Коммерческое право зарубежных стран : учеб. / Под ред. В. Ф. Попондопуло.* – СПб. : Издательский Дом С.-Петербург. гос. ун-та, 2005. – 504 с.
8. *Кравчук О. О.* Корпоративні права держави й територіальних громад, державні і комунальні підприємства як об'єкти управління державною та комунальною власністю / О. О. Кравчук // Держава і право. – 2010. – Вип. 49. – С. 206-212.